

Г. Панков

СПОВІДАЛЬНИЙ ДИСКУРС У СЕМІОТИЧНОМУ ГОРИЗОНТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

G. Pankov

CONFESSIONAL DISCOURSE IN THE SEMIOTIC HORIZON OF A CULTURAL STUDY

Дослідження дискурсивних практик у культурі складає парадигму постнекласичної культурології. Автором пропонується вийти за межі банального погляду на сповідь як на явище культури в обрій визнання цього артефакту як специфічну дискурсивну практику, що конструює як простір релігійної культури, так і духовну культуру особистості. СENS сповіді полягає в практиці духовного піднесення людини через гостроту критичної самосвідомості та самооцінки. Тому її доцільно сприймати як специфічну духовну практику, яка орієнтує людину усвідомити і внутрішньо пережити аномалію звичного способу життя і стати на шлях його радикальної зміни.

Включення сповіді до загального культурологічного горизонту дозволить усвідомити в її архітектоніці три ключові аспекти, властиві культурі загалом — аксіологічний, семіотичний та творчий виміри. Тому актуальність культурологічного вивчення дискурсивної практики сповіді виходить за межі аналізованого культурного топосу в широкий простір осмислення аксіології, семіотики та творчості в їхній здатності конструювати різноманітні регіони життєвого світу, включаючи персоналістичну культуру сповіді, об'єктом та агентом якої виступає особистість. Цим самим порушується питання про методологічний потенціал культурології. Тому у цьому дослідженні проблематизується як значення сповідального дискурсу в просторі культури, так і культурологічна методологія в націленості до пропонованого об'єкта вивчення.

Головна увага в поданій публікації зосереджується навколо семіотичного змісту Великого покайного канону Андрія Критського, авторитет якого широко поширений та міцно утвердився у світовому православному середовищі. У його змісті виділяються дві взаємозалежні теми — самозасудження та духовне піднесення особистості. Відповідно до них розподіляються знаки, що утворюють ці два семіотичні поля.

Поле самозасудження вважається необхідною процедурою сповідального жанру, у якому здійснюється критична рефлексія. Душа грішника називає себе блудницею і окаянною. Обидва ці значення є знаками-індексами, що спеціально призначені для вказівки (у разі вони вказують на дискредитацію людиною цінності особистості). Метафора розпусти використовується для вказівки на відпадання людини від Бога як духовної зради, яка спочатку була здійснена біблійною Євою. Не задовольняючись метафорою розпусти, автор Канону загострює ситуацію осквернення тим, що приводить до свідомості грішника самозвинувачення у вбивстві через аналогію зі злочином біблійного Каїна. Тому його душа визнається окаянною душею, що свідчить про її граничне падіння. Уподібнення біблійним персонажам через названі семіотичні конструкції характеризує значення розпусти та окаянного стану душі як іконічного знаку.

У тексті вказується на трансформацію краси людського образу в стан його духовного спотворення. Для висловлювання цієї ідеї використовується метафора переодягання у «соромну ризу», під якою мається на увазі нагота. Нагота є черговий знак-індекс, що вказує на духовну ганьбу, так само, як і метафора блудниці, які подані в тексті в одному ціннісному ряду. Виникає питання: навіщо автору знадобилося використовувати метафору прокаженої душі, коли достатньо висловити ідею духовної трагедії через метафору окаяної душі? Для того, щоб через метафоричне насичення аналогічними значеннями висловити загальний зміст ганьби грішника в антропологічному, етичному та естетичному аспектах. Їхня сукупність становить ситуацію буття-у-темряві. У її просторі буття грішника визначається станом глибокої імлі, в якій протікає «життя у темряві» (тобто в численних пороках). Якість його життя характеризується значенням осквернення, що вказує на ухилення від божественного порядку. У цілому «онтологія ганьби» відзначена ємним виразом — «нині нагий на гноїщі та в струпах».

Усі наведені знаки-індекси одночасно виглядають символічними знаками, оскільки їхнє смислове значення розширює і поглиблює властиві їм денотати тим, що вони в сукупності утворюють трагічний сенс безпросвітної ганьби людини, котра погрязла в пороках.

Поле духовного піднесення являє собою акт трансцендування в напрямку ідеалу. Основоположною його умовою висувається цінність каяття, що передбачає наступні два акти — жагу до радикального розриву з вадами та жагу до піднесення над грішним станом у напрямку святості. Перше розкривається через значення втечі від порочного життя, а також очищення від пороків. Ситуація втечі передбачає визначення притулку, здатного створити надійну огорожу для душі, забезпечивши їй життєву стабільність. Такого штибу притулок грішник, що кається, знаходить винятково в постаті Бога, котрого розглядають як «Покровителя на спасіння», що створює потужний дах над життєвим простором людини.

Необхідною формою трансцендування в Покаянному каноні позиціюється слізна молитва. В аскетичі сльози називаються умивальницею душі, що очищає її від скверни і підносить до Бога в стані чистоти. Сльози уявляються очисною і умилостивленою жертвою, а молитва — жертвним актом, адресованим Богу. У відповідь на піднесену жертву жертводавець пристрасно очікує від Бога милостивого прийняття на себе тяжкого тягара вад, очищення від них, порятунку і відновлення грішника. Цим самим «окаянна блудниця» стає трансцендентною особистістю, що скидає з себе «сороміцькі ризи» і звільняється від «струпів ганьби».

Значення падіння / піднесення являють собою бінарну опозицію, що становить структурний базис асиметрії розглянутого тексту. Їхньою сполучною ланкою (тернарієм) доречно визнати значення прагнення звільнитися від стану ганьби та віднайти духовне обличчя. Назване прагнення доцільно визначити центральною ланкою архітектоніки сповідувального тексту і разом із цим його основною темою. Ця ланка поступово виявляється в процесі динаміки сюжету в полі демонстрації необхідності духовного здійснення, яке утворюється завдяки значенням втечі й очищення від ганьби. І тільки на цьому тлі стає зрозумілим, що значення прагнення до персоналістичного піднесення актуалізується вже в ситуації демонстрації духовної ганьби.

Суттєвим спонукальним чинником зазначеного процесу являє собою міфологема долі в есхатологічній перспективі, яка вбачається у вигляді альтернативи небесного раю або вогняної гієни, що виражаються бінарною опозицією відторгнення / прийняття душі, які здійснюються Богом. При цьому більше уваги приділяється упередженню та загрозі фінального відкидання як неминучого осуду грішника. Значення осуду як справедливої кари слід розцінювати як суттєвий чинник управління свідомістю людини, регулятором її способу життя у релігійній традиції.

Отже, аналіз тексту сповіді в семіотичному обрії культурології надає змогу виробити на неї погляд як на складний продукт релігійної творчості, змістом якого виступають найактуальніші питання людського життя. У цій творчості тісно взаємодіють аксіологічний та семіотичний виміри культури в регіоні сповідувального топосу: притаманна їй змісту аксіосфера семіотизується, а семіосфера наділена ціннісним змістом. Аксіологізація і семіотизація являють собою два суттєві механізми конструювання сповідальної культури.

Розглянутий у тексті знаковий ряд презентує гострий ціннісний конфлікт. Його гострота забезпечується організацією знаків у поетичний різновид мови, у якому чільне місце посідають метафори, які навмисно покликані викликати огиду щодо порочного способу життя людини разом з усвідомленням загрози її фінальної долі. Означування екзистенціальної відрази та загрози одночасно виконує функцію звернення екзистенції до духовного порядку. Їхнє означування наділене певними семіотичними ефектами, що привели до ситуації сильної гостроти й напруження в процесі духовної боротьби за особистість у її честі та гідності.

У виконаному аналізі пропонується один із продуктивних варіантів культурологічного вивчення релігійної культури, у якому істотне значення відводиться семіотиці. Її методологічний ефект помітно зростає за умови її опертя на аксіологічний та інші можливі підходи в дослідженні різнопланової культури.

І. Гурова

ФАНДОМ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ FAN STUDIES

I. Hurova

FANDOM IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE OF FAN STUDIES

Зростання кількості шанувальників продуктів масової культури у світі (фанів) і їхніх самодіяльних спільнот (фандомів), різноманітних фан-активностей, а внаслідок цього і появи фан-культури, зумовили дослідницький інтерес до цих культурних явищ у світі і появу багатьох робіт, які започаткували Fan Studies. Це напрям сучасних наукових досліджень, зосереджений на вивченні медіафанатів та фанатських культур. Він є міждисциплінарним полем, що знаходиться на перетині гуманітарних і соціальних наук, бере початок у 1990-х рр. і має своїм підґрунтям переважно культурні студії (Cultural Studies). В Україні в науковій соціологічній, політологічній та релігієзнавчій літературі феномен фанатів розглядався нерідко з точки зору фанатизму, тобто руйнівної прихильності до певного предмета, або ж брала гору інша крайність — відсутність дослідницького інтересу через начебто їхню маргінальність. Тому культурологічні розвідки, присвячені дослідженню культури фанатів, перебувають на початковій стадії, їх розгляд у зарубіжній науковій літературі є актуальним дослідницьким завданням.